

УДК 378.4.096:54:574:005.336.5

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ХІМІКІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Тетяна Кук

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Туган-Барановського, 7, 79005 Львів, Україна*

Розглянуто одну з актуальних проблем у підготовці майбутніх фахівців з хімії – шляхи реалізації еколого-валеологічної складової змісту професійної підготовки хіміків у вищій школі. Наведено погляди вчених на ключові поняття окресленої проблеми. Обґрунтовано актуальність та необхідність формування еколого-валеологічної культури майбутніх фахівців з хімії. Визначено головні функції еколого-валеологічної культури та напрями розвитку екологічної та валеологічної освіти. Здійснено аналіз змісту професійної підготовки майбутніх хіміків. У процесі дослідження запропоновано шляхи реалізації еколого-валеологічної складової підготовки майбутніх хіміків в умовах університетської освіти.

Ключові слова: зміст професійної підготовки, культура, еколого-валеологічна культура, еколого-валеологічна освіта, освіта.

Постановка проблеми. На сучасному етапі взаємодії суспільства і природи людство перебуває на грані екологічної катастрофи, усвідомлення можливості якої актуалізує необхідність зміни як окремої особистості, так і суспільства у цілому. Адже від стану навколишнього середовища залежить здоров'я теперішнього і майбутнього поколінь, які покликані забезпечити гармонійний розвиток людини і природи.

Життя в сучасних умовах вимагає від кожної людини діяти на основі набутих еколого-валеологічних знань і вмінь, використання їх у своїй професійній діяльності, суспільному житті та побуті. Подолати екологічну кризу, забезпечити високу якість навколишнього середовища, зберігати і відновлювати здоров'я людей покликані фахівці, зокрема хіміки, з високим рівнем еколого-валеологічної культури, яка є основним складником загальної та професійної культури. Зважаючи на це, у процесі навчання майбутні фахівці повинні не лише здобути необхідні професійні знання, але й вміння використовувати їх на практиці. Саме це актуалізує проблему оновлення змісту хімічної підготовки з взяттям до уваги потреб і вимог сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки набуто значний теоретичний матеріал, що стосується дослідження питань екологічної та валеологічної освіти і виховання, зокрема:

- філософської основи екологічної освіти (С. Глазачев, М. Дробнохід, В. Крисаченко, Г. Тарасенко та ін.);
- загальнопедагогічного та психологічного аспектів екологічної освіти (С. Дерябо, А. Захлебний, І. Зверев, А. Степанюк, І. Суравегіна та ін.);
- концепцій формування валеологічної культури (І. Брехман, М. Гриньова, В. Горашук, В. Оржеховська, І. Поташнюк та ін.);
- основ професійної підготовки майбутнього вчителя, формування його професійної культури (М. Васильєва, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, Л. Рибалко та ін.);
- екологічного компонента змісту хімічних дисциплін у вищій школі (Н. Кучерпа, О. Перепелиця, Н. Чуйкова та ін.);
- проблем формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя (Ю. Бойчук);
- використання здоров'язбережувальних технологій у практиці підготовки фахівців (О. Ващенко, Г. Мешко, Ю. Палічук, Л. Романишина та ін.).

Вища школа покликана навчити майбутніх фахівців знаходити раціональні підходи до вирішення питань, пов'язаних із проблемами навколишнього середовища і здоров'я людини. Успішне вирішення таких проблем ми пов'язуємо із залученням фахівців-хіміків, які мають якісну еколого-валеологічну освіту. Проте аналіз опрацьованої наукової літератури з тематики дослідження засвідчив, що проблема підготовки майбутніх фахівців із хімії в умовах класичного університету, зокрема, її еколого-валеологічна складова, не одержала належного наукового осмислення.

Метою статті є з'ясувати основні складові підготовки майбутніх фахівців з хімії в умовах класичного університету. Відповідно до мети нами окреслено такі *завдання дослідження*:

- 1) обґрунтувати необхідність формування еколого-валеологічної культури майбутніх фахівців з хімії;
- 2) проаналізувати зміст підготовки хіміків в умовах класичного університету;
- 3) розробити шляхи реалізації еколого-валеологічної складової у процесі підготовки майбутніх фахівців із хімії.

Зв'язок роботи із науковими програмами і практичними завданнями визначається розробленням низки питань теми "Професійна і соціально-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у системі вищої освіти України (історико-педагогічних аспектів, дидактичних підходів, інноваційних

технологій” тощо) відповідно до науково-дослідної тематики кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Виклад основного матеріалу. Аналіз праць про природу людини дав змогу виявити її біопсихосоціальну унікальність. З’ясовано, що соціоприродними вимірами феномена людини є її здоров’я, особливості еволюції як виду та здатність до ноосферогенезу. Здоров’я в наведеній тріаді посідає перше місце, оскільки характеризує гармонію людини з навколишнім середовищем, є інтегрованим показником його екологічного благополуччя [1, с. 13].

Аналіз наукової та методичної літератури, нормативно-законодавчих актів з проблем, що стосуються врегулювання взаємодії природи і людини, свідчить про активний пошук науковцями шляхів не лише подолання, але й попередження негативного впливу екологічних загроз на здоров’я людини та здоров’я довкілля. Важлива роль відводиться еколого-валеологічній освіті, яка у теперішній час виконує дві важливі функції: 1) *світоглядну* (сприяє формуванню екологічної та валеологічної свідомості людини); 2) *професійну* (забезпечує людину професійними, науковими знаннями).

Вивчаючи стан екологічної та валеологічної освіти у вищій школі, ми виявили два напрями її розвитку (*універсальний, професійно орієнтований*), що визначається майбутнім фахом молоді людини. Поєднання цих важливих напрямів здатне забезпечити формування еколого-валеологічних компетенцій майбутнього фахівця у будь-якій сфері виробництва.

З метою окреслення шляхів реалізації еколого-валеологічної складової у підготовці майбутніх хіміків конкретизуємо основні понятійні категорії дослідження (“*культура*”, “*екологія*”, “*валеологія*”, “*еколого-валеологічна освіта*”, “*еколого-валеологічна культура*” тощо).

Поняття “*культура*” є об’єктом дослідження багатьох наук і має чимало різних трактувань. Зокрема, за Е. Рапацевичем, *культура* — “сукупність матеріальних та духовних цінностей, які були створені людством у процесі громадсько-історичної практики та тих, що характеризують історично досягнутий ступінь розвитку суспільства” [6, с. 363]. Тобто культура є якісним показником рівня розвитку й цивілізованості суспільства; відтворює людську діяльність, яка формує особистість.

Аналіз наукових літературних джерел також засвідчує різноманітність визначень поняття “*екологія*”. Нам найбільше імпонує визначення, яке характеризує *екологію* як комплекс наук, що досліджують різні аспекти взаємовідносин живих організмів та умов середовища [3, с. 249].

Відповідно до “Концепції екологічної освіти” її зміст повинен бути спрямований на “формування особистості з екологічною світоглядною установкою на дотримання норм екологічно грамотної поведінки і виконання

практичних дій щодо захисту власного здоров'я і навколишнього природного середовища і передбачає розробку системи наукових знань (уявлень, понять, закономірностей), які відображають філософські, природничо-наукові, правові й морально-етичні, соціально-економічні, технічні й військові аспекти екологічної освіти" [4]. Отже, йдеться про сформованість *еколого-валеологічної культури*, яку ми розглядаємо як інтегроване утворення *екологічної та валеологічної культури особистості*.

Екологічна культура передбачає визнання єдиної системи "людина – природа" чи "суспільство – природа", а також впливу географічного середовища й народонаселення на розвиток суспільства, як, зрештою, і зворотного (позитивного і негативного) впливу суспільства на природу. Екологічна культура нерозривно пов'язана із збереженням і відновленням біологічної рівноваги, дбайливим ставленням людини до всього живого [5, с. 171]. Взаємовідносини окремого індивіда, групи людей, соціальних груп із природою залежить від рівня їхньої екологічної культури.

Валеологія в умовах поглиблення екологічної кризи, коли екологічний імператив концентрується і фокусується навколо людини, дає змогу її розглядати як складну систему в єдності і взаємодії духовної, психічної і фізичної складових. Важливе значення надається вивченню духовного аспекту, який є визначальним у формуванні духовного, психічного і фізичного здоров'я [2, с. 77]. Зазначимо, що важливим для нашого дослідження є ширше поняття, яке акумулює в собі усі здобутки валеології як науки та надбань суспільства.

Валеологічна культура є складовою частиною загальної культури, спрямованої на формування, збереження та зміцнення здоров'я людини. Це якісне утворення особистості, що виявляється в єдності біологічних, психологічних, соціальних і духовних чинників, що визначають її спосіб життя і гуманістичний сенс буття [2, с. 152]. Характеризуючи поняття "валеологічна культура", в контексті нашого дослідження вважаємо необхідним з'ясування взаємозв'язку цієї категорії з поняттям "*екологічна культура*".

Як зазначає Ю. Бойчук, взаємодія екологічної і валеологічної культури створює багато можливостей для зростання вчителя. Незважаючи на те, що видова різноманітність культури – один із вимірів професійної культури, але все ж таке типологічне розділення культур можливе лише умовно, як теоретична схема, що ілюструє складну побудову особистісної культури вчителя [2, с.158 – 159].

Узагальнивши зміст основних категорій дослідження, ми визначили, що *еколого-валеологічна культура майбутнього фахівця з хімії* — це інтегроване особистісне утворення, що охоплює комплекс професійних знань, умінь, навичок, ціннісних настанов, практичного досвіду і відображає

його еколого-валеологічну компетентність та зміст професійної еколого-валеологічної діяльності.

Кожен вищий навчальний заклад повинен забезпечувати певний рівень еколого-валеологічної освіти відповідно до спеціалізації. Базові еколого-валеологічні компетенції повинні формуватися у процесі поєднання змісту фундаментальних і фахових дисциплін. Цей процес має відбуватися послідовно, за такими етапами:

- 1) ознайомлення студентів з основами екологічних і валеологічних знань;
- 2) формування ставлень студентів до проблем збереження здоров'я та навколишнього середовища;
- 3) формування еколого-валеологічних поглядів і переконань майбутніх фахівців;
- 4) виховання культурної поведінки та потреб екологічно безпечної професійної діяльності.

Зауважимо також, що забезпечення якості підготовки майбутніх хіміків можливе завдяки впровадженню відповідного змісту щодо використання еколого-валеологічних технологій до Державного освітнього стандарту вищої професійної освіти, поетапної організації навчання у ВНЗ згідно з процесом професійної визначеності студентів із чітким розподілом навчального матеріалу та відкритою системою контролю на кожному етапі навчання.

З огляду на вищезазначене, практична реалізація еколого-валеологічної підготовки студентів хімічних факультетів університетів повинна здійснюватися на основі введення в навчальні плани:

- навчальних курсів, спрямованих на формування у студентів основних еколого-валеологічних показників, які в майбутньому забезпечать їм високий професійний рівень;
- інтегрованих курсів, розроблених як міждисциплінарні;
- розвиток проблемного навчання (з використанням задач екологічного і валеологічного змісту);
- індивідуального навчання завдяки диференціації навчального матеріалу за модульним принципом тощо.

На нашу думку, у процесі викладання фахових дисциплін варто використовувати активні форми та методи навчання, які уже розроблені і довели свою ефективність у процесі навчання (наприклад, лекції, семінарські заняття, практичні роботи тощо). Окрім цього, необхідно також розробити і впровадити комплекс заходів із взяттям до уваги еколого-валеологічних особливостей, що передбачає:

- створення навчальних посібників і мультимедійних навчальних засобів;
- домінування самостійної індивідуальної роботи;

- підвищення в навчальному процесі питомої ваги практичних занять;
- проведення ділових ігор тощо.

Наші спостереження засвідчують, що реалізація такого підходу спонукає студентів хімічних факультетів не лише до індивідуальної практичної діяльності з урахуванням еколого-валеологічної складової, а й до діяльності колективу, максимально наближеної до умов життя й професійних особливостей.

Висновки. На підставі проведеного дослідження ми простежили зміст підготовки хіміків в умовах класичного університету, обґрунтували необхідність формування еколого-валеологічної культури майбутніх фахівців з хімії, запропонували шляхи реалізації еколого-валеологічної складової у процесі підготовки майбутніх фахівців із хімії.

Перспектива подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що розглянуті нами питання не охоплюють усіх аспектів багатогранної проблеми підготовки фахівців з хімії в умовах класичного університету. Зважаючи на актуальність еколого-валеологічної освіти майбутніх фахівців із хімії, важливим аспектом подальших досліджень є розроблення навчально-методичного комплексу, що забезпечуватиме ефективність навчального процесу на хімічному факультеті університетів.

1. *Бойчук Ю. Д.* Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Юрій Дмитрович Бойчук. – Х., 2010. – 45 с.
2. *Бойчук Ю. Д.* Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Юрій Дмитрович Бойчук. – Х., 2009. – 456 с.
3. *Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень].* – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. *Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України.* – 2002. – №7, квітень. – С. 4–32.
5. *Корінний М. М.* Короткий енциклопедичний словник з культури / М. М. Корінний, В. Ф. Шевченко. – К. : Україна, 2003. – 384 с.
6. *Современный словарь по педагогике / [сост. Е. С. Рапацевич].* – М. : Современное слово, 2001. – 928 с.

THE WAYS OF REALIZATION OF ECOLOGICAL AND VALEOLOGICAL CONSTITUENTS IN THE CURRICULUM OF PROSPECTIVE CHEMISTS TRAINING IN HIGHER EDUCATION

Tetiana Kuk

*Ivan Franko National University of Lviv
Tuhan-Baranovsky Str., 7, UA-79005, Lviv, Ukraine*

The author of the article considers one of the topical issues in the training of prospective chemists – the ways of realization of the ecological and valeological constituents in the curriculum of prospective chemists in higher school. She presents the views of the researchers on the key concepts of the defined issue and grounds topicality and necessity of the prospective chemists' ecological culture formation. The researcher defines the main functions of ecological and valeological culture and main scientific orientations in the development of ecological and valeological education. Based on the result of her research, the author proposes the ways of realization of ecological and valeological constituents of the prospective chemists' training in universities.

Key words: curriculum of the professional training, culture, ecological and valeological culture, ecological and valeological education, education.

ПУТИ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ СОДЕРЖАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ХИМИКОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Татьяна Кук

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Туган-Барановского, 7, 79050 Львов, Украина*

В статье рассмотрена одна из актуальных проблем в подготовке будущих специалистов по химии — пути реализации эколого-валеологической составляющей содержания профессиональной подготовки химиков в высшей школе. Приведены взгляды ученых на ключевые понятия обозначенной проблемы. Обоснована актуальность и необходимость формирования эколого-валеологической культуры будущих специалистов по

химии. Определены главные функции эколого-валеологической культуры и направления развития экологического и валеологического образования. Осуществлен анализ содержания профессиональной подготовки будущих химиков. В процессе исследования предложены пути реализации эколого-валеологической составляющей подготовки будущих химиков в условиях университетского образования.

Ключевые слова: содержание профессиональной подготовки, культура, эколого-валеологическая культура, эколого-валеологическое образование, образование.

Стаття надійшла до редколегії 13.09.2013
Прийнята до друку 03.10.2013